

Діяльність підприємства треба розглядати відразу в усіх площинах економічних змін. Як уже зазначалось, кожен з періодів накладає свої обмеження на діяльність підприємства. Набувають сили саме ті з них, що є реальною перепоною для потреб у цей час. Так, підприємство може перебувати в незмінному стані деякий час, достатній для змін, але вони відбудуться, коли виникне потреба. Початок змін затримається на миттєвий період і в цьому випадку і виявляться його характерні риси.

Таким чином, періоди функціонування підприємства мають співвідноситись з певним «узагальненим часом економічних змін», який визначається не фізичним плином часу (динамічністю фізичних процесів), а динамічністю саме економічних процесів. Мить у цьому контексті набуває значення періоду, протягом якого не відбуваються економічні зміни, і може тривати досить довго в межах фізичного часу. Аналогічно слід розглядати і інші періоди. Економічні зміни відбуваються не як потенційно можливі зміни системи, а як зміни в поведінці, що обумовлені економічною ситуацією, в якій перебуває певне підприємство і яка диктує йому потребу і можливість здійснити ці зміни.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Кириленко В. І.* Мікроекономіка: Навч. посібник для студентів економ. спец. вузів. — К.: Таксон, 1998. — 334 с.
2. *Фандель Г.* Теория производства и издержек: Пер. с нем. под рук. и науч. ред. М. Г. Грешака. — К.: Таксон, 1998. — 528 с.
3. *Фель У., Оберендер П.* Основы микроэкономики / Пер. с нем. 6-го изд. под ред. А. П. Наливайко. — К.: Укрттипроект, 1997. — 478 с.
4. Экономическая школа. Научно-популярный иллюстрированный журнал. — СПб.: Эконом. школа. — 1993. — Выпуск 3. — 351 с.

Л. Д. ТИМОШЕВСЬКА, канд. екон. наук
(Київський національний економічний університет),
О. Б. ШУЛЬГА, канд. екон. наук
(Інститут економіки НАН України)

СТАНОВЛЕННЯ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Ученими доказано, а практиками підтверджено, що суспільство з успіхом існує, спираючись у своїй діяльності на такі підвалини: національну духовність, труд народу і гроші як матеріал,

що тісно пов'язує економічні процеси, об'єднує громадян у державу та діє як вимір внеску кожного в суспільне виробництво.

Починаючи перебудовчі процеси, наш уряд до певної міри дотримувався цих постулатів. Справді, була проголошена незалежність (герб, гімн, прапор, мова), почав діяти принцип у трудовій діяльності «дозволено все, що не заборонено законом», з'явилась національна грошова одиниця.

Відома фраза: «Процес пішов» — відповідала дійсності. Але цей процес дедалі більше ставав некерованим. Тобто бурхливий розвиток кооперативного та фермерського руху, створення МП, СП почав стримуватись жорсткою податковою і кредитною політикою, малі підприємства залишали виробничу сферу і шукали інші ніші застосування свого капіталу.

Відомо, що економікою управляють переважно економічними, а не адміністративними методами. Наш уряд змушений був піти на широке використання адміністративних методів, оскільки економіка країни перебуває в енергетичній та фінансовій кризі з непередбаченими наслідками не тільки для незалежності, а навіть і самого існування країни взагалі.

Унаслідок цього виникли специфічні умови функціонування МП, що й спонукало останніх шукати інші шляхи свого існування. Високі процентні ставки за кредити зробили недоцільною виробничу діяльність. Дорогі кредити ефективні на перенасиченому конкуренцією ринку, коли частина підприємств не витримує жорстких фінансових умов, терпить банкрутство і перестає існувати, що в підсумку знижує витрати та гальмує інфляцію.

Однак ця схема в Україні не спрацювала. По-перше, її ринок не має перенасичення і зупинка кожного підприємства призводить до важких наслідків для споживачів. По-друге, в умовах нерозвинutoго виробництва та ринку праці, відсутності коштів на підтримку безробітних, ми не маємо права застосовувати цю методологію.

Із цих причин наш уряд пішов «помірковано жорстким» шляхом, коли позичкова та кредитна політика стала диференційованою: були встановлені різні кредитні ставки для комерційних і для капітальних вкладень. Це викликало необхідність стежити за тим, щоб на пільгових кредитах не наживались спекулянти. Виникла система жорсткого контролю за цільовою спрямованістю кредиту, а саме: запроваджено спеціальний позичковий рахунок, що було своєчасним рішенням. Зрозуміло, що тривале використання різних режимів для одних і тих самих грошових потоків не кращий спосіб, але в умовах гіперінфляції такий підхід був доцільним.

Зрештою пільгові кредити і спеціальні рахунки відіграли свою позитивну роль у гальмуванні гіперінфляції 1994 р.

Економічну основу малих підприємств і кооперативів підірвала, як наш погляд, податкова політика. Високі податки зменшують бюджетний дефіцит — це справді антиінфляційний захід, але високі податки стримують і виробництво. У наш час лунають вимоги про зменшення податкового тягара, що неможливо в сьогоденній ситуації. З позиції виробника доцільно податки обчислювати із землі і нерухомості, а не з доходу, прибутку і заробітної плати. Таку систему довго готувати і запроваджувати, але готуватись до неї треба, бо вона цього варта, випробувана в багатьох країнах і довела свою життєздатність.

Згідно з теорією Лаффера співвідношення між оподаткованою ставкою і надходженнями в бюджет має вигляд кривої, тобто зниження податку стимулює виробництво і навпаки. На цьому прихильники ідеї зниження податку будують припущення про стимулювання збільшення обсягів виробництва. Це припущення правильне, але на зростання обсягів виробництва впливає величезна кількість різних чинників. Тому практично неможливо кількісно визначити момент перебігу кривої Лаффера, тобто немає ніякої впевненості, що зниження податкових ставок напряду компенсуватиметься збільшенням обсягів бюджетних доходів.

Тепер для нас набуває актуальності питання не стільки розміру податків, скільки форми їх математичної функції, тобто не зменшуючи їх величини (що корисно як антиінфляційний захід) треба, щоб вони все ж стимулювали зростання виробництва, адже на виробництво, крім розміру прибутку, впливають сильніші чинники, наприклад чіткість у постачанні, дороговизна енергоносіїв та ін.

Для розв'язання цієї проблеми, доцільно використовувати диференційні підходи — низькі ставки податку для МП, зайнятих у сфері матеріального виробництва та високі для підприємств сфери торгівлі й обслуговування, через застосування так званих подвійних ставок оподаткування (з прибутку і реалізації), отриманих за рахунок збільшення розміру виробництва та за рахунок збільшення цін. Цей підхід має методичні труднощі, але вони можуть вирішуватися кропіткою працею податкових служб.

Податкові пільги на прибуток, що інвестується у прямі капітальні вкладення і розвиток виробництва, випуск нових товарів, особливо для новостворених МП — на наш погляд, стимулювали б їх розвиток.

Ці підходи не були застосовані в період розквіту МП та кооперативного руху і, як наслідок, почалось різке скорочення кількості підприємств цього типу. Розміри статті унеможливають статистичні викладки цього питання. Ми розглянемо іншу проблему, тісно пов'язану з попередньою — проблему безробіття.

Згідно з офіційною статистикою на 1.09.1999 р. Державною службою зайнятості зареєстровано 1,114 млн громадян, які мають статус безробітних, що в 1,3 раза більше порівняно із цим періодом 1998 р.

За даними Державного центру зайнятості, Мінпраці та соціальної політики, рівень безробіття в державі досяг 4,08% від загальної кількості працездатних. В окремих областях (Сумській, Рівненській, Львівській та Чернігівській) ще більше — 6,44—7,45%). Отже, висновок може бути одним: або ми недооцінюємо гостроту зростаючої проблеми, або не знаємо як її вирішувати.

Усього за роки реформ кількість працюючих на зареєстрованих підприємствах скоротилася з 24 до 17 мільйонів, а з урахуванням неповних робочих днів і вимушених відпусток (в еквіваленті повної зайнятості) скорочення є ще більшим. Інститут реформ звертає увагу на тривожні цифри — крім падіння обсягів виробництва, країну охоплює процес деіндустріалізації. Тільки за період 1990—1998 рр. кількість зайнятих у промисловості скоротилася з 8,1 млн чоловік до 4,5 млн, на фоні того, що в сільському господарстві зростання кількості зайнятих не спостерігається — 5 млн у 1990 р. та 4,9 млн у 1998 р. Отже, ці люди стали безробітними, або почали працювати у сфері торгівлі та обслуговування.

Деіндустріалізація прискорюється ще й тим, що розпочались процеси масового розпаду великих високорозвинутих підприємств на дрібні. Головна мета їх створення — займатись посередницькою, а не виробничою діяльністю. Адже якщо раніше підприємство мало можливість самостійно реалізувати свою продукцію, то тепер це роблять посередницькі структури (фірми у вигляді закритого акціонерного товариства) як частка великого виробника.

Період економічної нестабільності в країні завжди супроводжується безробіттям та інфляцією. Наприклад, на початку 90-х років при переході від централізованої системи управління до ринкової рівень безробіття в країнах Східної Європи значно зріс. Збільшилась кількість безробітних і в Україні. Але тоді нашими фахівцями була висунута теза про те, що робітники звільнені з державних підприємств з часом почнуть працювати на підприємствах приватного сектора.

Практичне життя показало, що сьогодні приватний сектор виробництва не досяг того рівня розвитку, на який ми сподівались, а державний, повільно скорочуючись, більшу кількість робітників відправляє в тривалі відпустки без оплати.

Таким чином, сьогодні безробіття в Україні — це не наслідок структурної перебудови економіки, а наслідок структурної кризи, що охопила практично всі виробничі галузі.

Становище, що склалось у нас, принципово відрізняється від ситуації в країнах Східної Європи. Згідно з оцінками фахівців пік безробіття колишні соціалістичні країни вже пройшли. Почався період поліпшення показників зайнятості за рахунок оперативної проведеної приватизації підприємств і, як наслідок, розвитку дрібного виробництва.

Заходи країн Східної Європи зі зниження рівня безробіття ґрунтуються на розробленій ними концепції «активного ринку праці». Якщо Західна Європа в боротьбі з безробіттям головну мету вбачала у впровадженні програм з перекваліфікації робітників, то Східна Європа головну роль відводила програмі субсидій держави малим і дрібним підприємствам.

У більшості країн Східної Європи всім бажаючим займатись малим та середнім бізнесом були надані субсидії для відкриття власної справи зі строком погашення 3—5 років, а також інші пільги, якщо підприємець з успіхом веде свою справу і виплачує відсотки за кредит.

Приклад, в Угорщині розмір стартового кредиту, який може отримати безробітний, досягає суми 6-місячної допомоги. Крім цього, держава оплачує 50% витрат на підготовчу діяльність, консультації та страхування.

Отже, країни Східної Європи процес створення робочих місць у малому і середньому бізнесі розглядають як шлях виходу з кризи.

Крім цього, східноєвропейські країни для успішного проведення економічних реформ використовують такий ефективний інструмент, як субсидії для підприємств конверсійного плану з метою збереження і створення робочих місць та організацію суспільних робіт; іноді там, де доцільно, застосовують механізми перенавчання робітників.

Класичним прикладом успішної боротьби з безробіттям є політика американського президента Ф. Рузвельта періоду Великої депресії 30-х років.

Франклін Рузвельт добре розумів, що вихід з кризи можливий лише за умови довіри населення правлячим колам. Тому керівництвом країни була запропонована державна програма боротьби

з безробіттям, яка передбачала суспільні роботи з мінімальною оплатою, створення трудових місць, особливо для молоді. Тоді в цих умовах роботу отримали навіть учителі, лікарі, артисти, митці, письменники, тобто ті люди, які найбільше потерпають під час економічної кризи. Були прийняті федеральні закони про відбудову промисловості під контролем уряду. Керуючись ними, уряд зобов'язав підприємців і робітників співпрацювати так, щоб шляхом переговорів регулювати питання робочих місць, цін та заробітної плати.

У наш час практично всі економісти згодні з тим, що успішно здолати безробіття під час Великої депресії стало можливим завдяки жорсткому застосуванню державного регулювання в цій сфері. Таким шляхом пішли уряди США (1973—1974 рр.) після «нафтового шоку» — «рейганоміка» та Великобританії — «тетчеризм». Для політиків цього періоду, неоконсерватистів, характерним було зменшення податків на прибуток корпорацій та дрібних виробників, зниження державних витрат, зняття заборони на підприємницьку діяльність, скорочення обсягів державного кредитування приватного фінансового бізнесу.

Унаслідок цих заходів за період 1984—1989 рр. відбулося різке зниження кількості безробітних (в Англії — на 4,1%, у США — на 4,3%).

Як зазначають фахівці, у період неоконсерватизму була сформульована сучасна методика боротьби з безробіттям — скорочення бюджетних видатків на матеріальну допомогу, на користь збільшення фінансування різних програм перекваліфікації та створення малого і середнього бізнесу.

Світовий досвід показує, боротьба з безробіттям коштує величезних затрат. Україна не стане виключенням, і сьогодні треба шукати нетрадиційні методи вирішення цього питання. Безробіття можливо подолати тільки структурними реформами. Останні передбачають в себе реформування власності і здійснення державних програм з працевлаштування.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Быстров Г. В.* Рыночное самоуправление малым предприятием / Под ред. А. А. Суханова. — М.: Экономика, 1991. — 82 с.
2. *Грибов В. Д.* Менеджмент в малом бизнесе: Учеб. пособие. — М.: Финансы и статистика, 1999. — 128 с.
4. *Лукинов І.* Методи і засоби державного регулювання економіки перехідного періоду // Економіка України. — 1999. — № 5. — С. 8—12.

4. *Майзель А. И.* Предпринимательские структуры в рыночной экономике: — СПб, 1995. — 432 с.

С. І. ХОДАКЕВИЧ, аспірант

БЕЗРОБІТТЯ: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ РІЗНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ШКІЛ

Проблема безробіття, яка виникла разом з капіталістичним способом виробництва і актуальна й досі в розвинутих країнах, є нагальною для нашої ринкової економіки, що тільки починає формуватися.

Тож практичний досвід країн з розвинутою ринковою економікою у вирішенні цього питання заслуговує всебічного вивчення.

Але не менше значення мають і теоретичні підходи провідних економічних шкіл до вирішення згаданої проблеми.

Всебічна оцінка еволюції поглядів на безробіття в межах якогось-небудь напряму економічної думки є нині одним із ключових моментів у розкритті характеру його історичного становлення й сучасного стану. Водночас аналіз доктринальних розбіжностей між представниками різних шкіл із цієї проблеми може допомогти скласти об'єктивне уявлення про її наукову глибину й відповідність потребам теперішнього часу.

Суперечка з приводу можливості цілеспрямованого регулювання ринкової кон'юнктури починається з розбіжності між класиками (Сміт, Рікардо, Сей) і Мальтусом. За Смітом, пропонування робочої сили та попит на неї на ринку праці залежить від рівня заробітної плати [7]. Видатний «закон ринку» Сея, послідовника ідей Сміта, декларує, як відомо, абсолютну гнучкість цін, тобто їх здатність повністю врівноважувати щомиті попит і пропонування. Надалі ця ідея розвивалась неокласиками (Пігу, Маршал). Відтак була сформульована так звана «класична» концепція, яка виходить з того, що основним регулятором ринку праці є реальна заробітна плата або ціна праці.

Згідно із цієї концепцією, ринок праці, як і всі інші ринки, діє на базі принципів цінової рівноваги. Звідси виходить, що в умовах досконалої конкуренції заробітна плата (ціна праці) гнучко змінюється і прагне рівноваги на такому рівні, де обсяг ринкового попиту на працю дорівнюватиме обсягу пропонування праці. Тобто проблема безробіття та дефіциту робочої сили, на думку